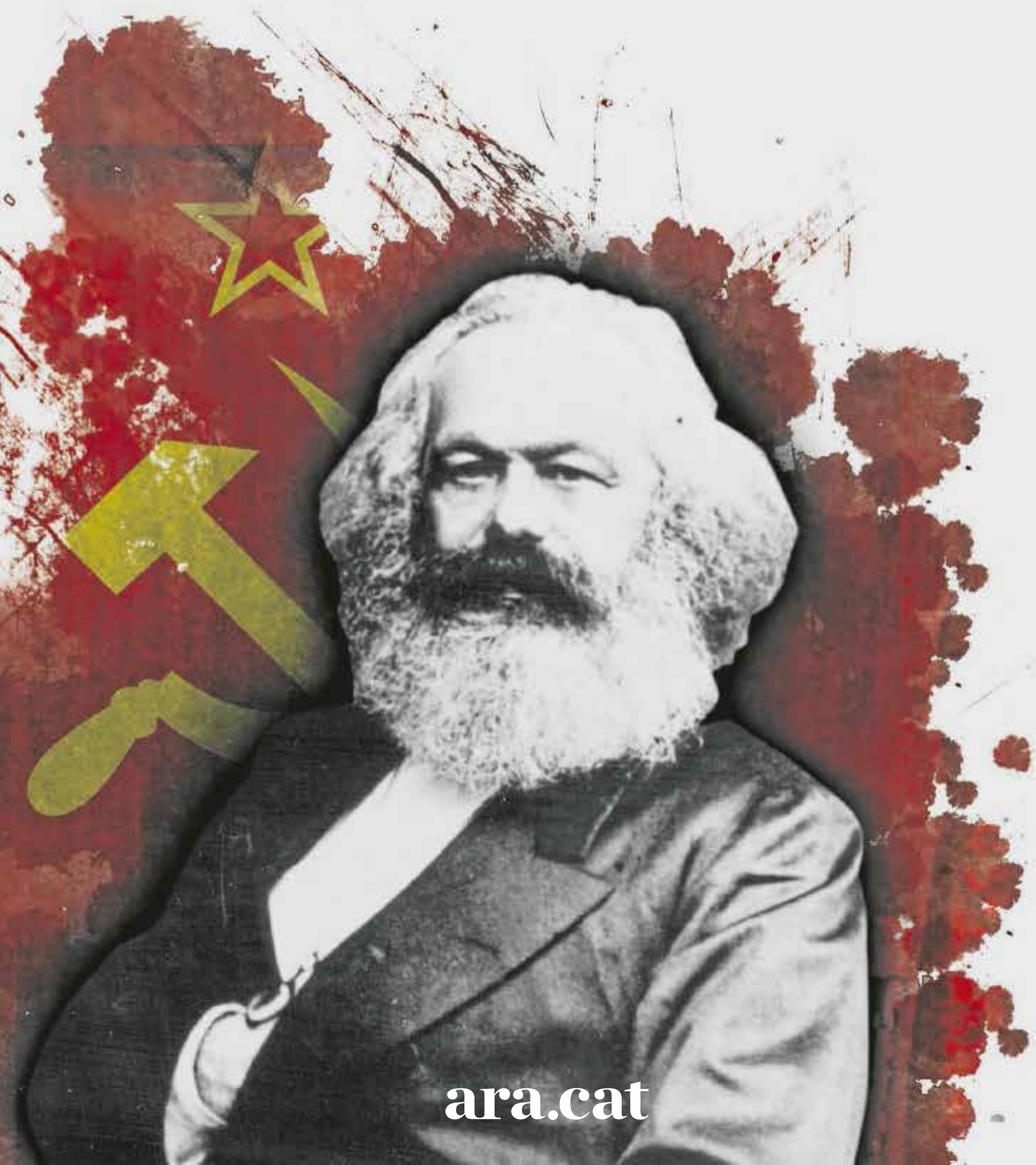

MARX SOBREVIU AL MARXISME

200 aniversari del naixement del pensador

ara.cat

UN REREFONS IDEOLÒGIC QUE PERVIU

Aquest 2018 celebrem els 200 anys del naixement del filòsof alemany Karl Marx. I malgrat que el món d'avui té poc a veure amb el dels orígens de la industrialització en la qual ell es va inspirar, la seva manera d'explicar l'economia i les desigualtats perviuen en el debat polític, social i econòmic. Tot i que les seves teories, convertides en ideari comunista, no han quallat, la seva visió dialèctica de la història sí que ha mantingut la influència. No tant per definir una estratègia revolucionària, sinó per seguir buscant una alternativa al capitalisme més dur, a la recerca d'una justícia distributiva que no vagi en detriment de la llibertat individual. Avui l'hegemonia ideològica està en discussió, i la figura de Marx no n'és aliena.

L'actualitat dels nostres dies ha revifat l'esperit marxista: el de qüestionar el sistema econòmic, el de buscar alternatives, el de donar nous horitzons a la idea de progrés, el de despertar consciències sobre una alienació social que avui va més de bracet de la pulsio consumista que de la duresa del treball. Moviments com el 15-M o com el renovat feminisme tenen molt a veure amb aquestes reformulacions ideològiques que estan penetrant en àmplies capes del que, en termes marxistes, en diríem classe mitjana.

Aquest índex és interactiu, clica sobre els títols
per accedir als articles

Breu biografia

Marx sobreviu al marxisme

**Allà on Marx i Engels
van forjar la seva amistat**

**Què en queda a Rússia
del marxisme?**

Com pensaria Marx avui?

Breu biografia

05/05/1818

Naixement de Karl Marx

Fill d'un exitós jurista jueu, Karl Marx va néixer a la ciutat de Trèveris, a l'oest de Prússia. Va acabar els estudis preuniversitaris el 1835. Després va cursar lleis a Bonn i Berlín, alhora que s'inicia en la filosofia de Hegel i Feuerbach. Es va doctorar el 1841.

**Rheinische
Zeitung**

**Gazeta
Renana**

1842

El filòsof es fa periodista

Publica el primer text a la *Gazeta Renana*, una crítica contra la censura de premsa introduïda pel govern a finals de l'any anterior. Des de l'esquerra hegeliana, a partir d'aquest moment Marx deixa de ser un liberal per convertir-se en un demòcrata radical.

19/06/1843

Es casa amb Jenny von Westphalen

S'uneix amb la seva promesa tot i les dificultats que hi posa la família de la núvia. A finals d'octubre el matrimoni es trasllada a París, llavors nucli de l'efervescència política europea. Marx entra en contacte amb els exiliats alemanys. I és allà on coneix Engels.

25/01/1845

Ultimàtum de 24 hores perquè abandoni França

L'activitat política de Marx provoca que el govern de Prússia pressioni París perquè l'expulsi. La parella es trasllada a Brussel·les. L'estiu d'aquest any torna a coincidir amb Engels, des d'aleshores benefactor, a Manchester, bressol de la Revolució Industrial.

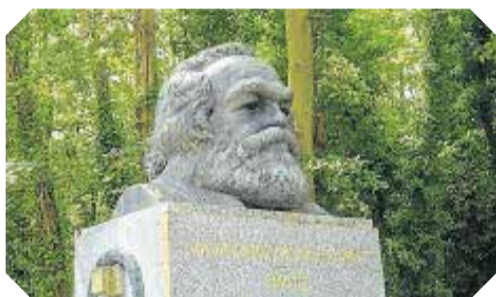
**Manifest del
Partit Comunista**

Febrer del 1848

Es publica el 'Manifest del Partit Comunista'

S'edita a Londres. Un text excepcional, en un moment excepcional de la història europea, amb insurreccions a Itàlia i França, on es forma un govern republicà amb participació dels socialistes. El text inaugura un gènere, barrejant història, sociologia i anàlisi política.

14/03/1883

Karl Marx mor a Londres, la ciutat del seu exili

Marx viu a Londres amb la família des del 1849. Passa penyalitats econòmiques i Engels l'ajuda. El 1865 publica el primer volum d'*El capital*. Els altres dos serien pòstums. La seva dona va morir el 1881, i la filla gran, la Jenny, dos mesos abans que ell.

MARX SOBREVIU AL MARXISME

Per Quim Aranda

Dos-cents anys des del seu naixement, i sovint sembla que no hagi passat el temps. El segle XIX, però també o sobretot el XX i, probablement, el XXI, no s'entenen gaire sense la figura i les idees de Karl Marx. A l'assaig *Marx (sin ismos)*, molt il·luminador -amb llums i ombres i tota mena de contradiccions-, el malauradament desaparegut catedràtic d'ètica i filosofia política de la Universitat Pompeu Fabra Francisco Fernández Buey ja ho sostenia fa vint anys: "El segle XX no s'entén, de cap manera, sense la radicalitat" del pensador alemany.

En una exposició que el Centre de Cultura Contemporània de Barcelona (CCCB) va dedicar a Marx dins del cicle *Fars del segle XX* (03.12.98 - 03.01.99), Fernández Buey hi vaticinava: "Una cosa sembla segura: al segle XXI, quan es llegeixi Marx, se'l llegirà com es llegeix un clàssic. Un clàssic interdisciplinari. Un clàssic de la filosofia *mundanitzada*, del periodisme fort, de la historiografia amb idees, de la sociologia crítica, de la teoria política amb punt de vista. I, sobretot, un clàssic de l'economia que no sols es vol crematística". Un clàssic que il·lumina present i futur, o pot fer-ho, que de vegades ha

enlluernat el passat però que fins i tot l'ha encegat, prenent-ne el nom en va.

A la biografia del filòsof publicada l'any 2013 per l'historiador nord-americà Jonathan Sperber (*Karl Marx: A nineteenth-century life*), la perspectiva de referència per a temps propers pren cos. Perquè s'hi afirma implícitament una idea que permet no només certificar la vigència de Marx com a forense social, cultural i econòmic del sistema de producció capitalista que emergeix amb la Revolució Industrial -sense oblidar la contribució de l'amic i mecenes Friedrich Engels, amb qui va signar el *Manifest del Partit Comunista*-, sinó com a teòric visionari. Va esdevenir, així, un pensador les eines d'anàlisi del qual ajuden a entendre alguns dels fenòmens econòmics que recentment han colpit el segle XXI.

1857-2008, crisis semblants

Un exemple. A *El capital*, Marx ofereix una sèrie d'explicacions sobre la recurrència de les crisis del capitalisme. "El més interessant -apunta Sperber- prové de la seva època com a corresponsal financer i empresarial del *New York Tribune* a la dècada del 1850", aleshores el diari de més tirada internacional. Quan Marx discuteix i analitza la fallida del 1857, generalment considerada com la primera gran recessió mundial, centra l'anàlisi en les polítiques del Crédit Mobilier, la primera banca d'inversió del món. I va

assenyalar que els estatuts de l'entitat permetien demanar préstecs fins a deu vegades el seu capital. Crédit Mobilier va utilitzar els fons obtinguts per comprar accions o finançar-ne de les empreses ferroviàries i industrials franceses, cosa que en va fer augmentar enormement la producció. Però quan no es van trobar compradors per a l'ampliada producció que se'n va derivar, el banc va descobrir que les accions comprades havien caigut en picat, cosa que va dificultar el pagament dels préstecs.

Si se substitueix el nom de Crédit Mobilier per Lehman Brothers, o qualsevol altra entitat afectada per la crisi del 2008, i les empreses ferroviàries i industrials franceses per inversors institucionals dels Estats Units enganxats després del sotrac del gegant financer, el paral·lisme entre les dues crisis apareix com a sospitosament semblant. Marx ho deixa entreveure en un article publicat a l'esmentat diari novaiorquès el 26 de setembre del 1857.

Revisió

Dos defensors del lliure mercat, Younger i Partony, han reescrit el Manifest comunista posant l'accent el les desigualtats del segle XXI

Dos 'enfants terribles'

Si hi ha dues personalitats ben conegudes que representen internacionalment una posició a favor de les idees i l'anàlisi de Marx i una de relativament contrària -amb matisos- són, d'una banda, Ianis Varufakis, el primer ministre d'Economia de la Grècia d'Alexis Tsipras; i de l'altra, el famós actor de l'*star system* dels economistes, Thomas Piketty, autor d'un insospitat *bestseller*, *El capital al segle XXI*.

El primer ha signat la introducció a la nova edició anglesa del *Manifest del Partit Comunista* -al febrer va fer 170 anys que va aparèixer-, publicada la setmana passada al Regne Unit per Vintage Classic-Penguin Books, per commemorar el bicentenari del naixement de Karl Marx. Un text, el de Varufakis, molt polític, com no podia ser d'una altra manera: "El *Manifest* és un d'aquests textos emotius que parlen a cadascun de nosaltres d'una manera diferent, en diferents moments, reflectint les nostres pròpies circumstàncies. [...] La relectura també m'ha ofert un consol, i ha enfortit la meua opinió sobre el text com un de liberal, llibertari, fins i tot. [...] La felicitat de la llibertat, l'autonomia, la individualitat, l'espiritualitat, el desenvolupament autoguiat són ideals que Marx i Engels valoren per sobre de tota la resta. Si estan enfadats amb la burgesia, és perquè la burgesia busca negar a la majoria l'oportunitat de ser lliures. Atesa l'adhesió de Marx i Engels a la fantàstica idea de Hegel que

ningú té llibertat mentre una persona estigui encadenada, la seva acusació a la burgesia és que sacrifica la llibertat i la individualitat de tots en l'altar de l'acumulació capitalista".

També denuncia tanta acumulació en mans de tan pocs Piketty, gens sospitós de fer de caixa de ressonància de Marx. No debades, el francès ha assegurat, entre la *boutade* i l'estirabot, que l'autor d'*El capital* no ha tingut "cap influència" en la seva formació: "Mai no l'he pogut llegir". Però no cal dir-se marxista ni ser-ho per copsar la pervivència de Marx. Economistes com ara Krugman i Stiglitz, o abans Keynes, o encara abans Sismondi, són de la mateixa pasta: dissidents que denuncien les condicions que el capital provoca al proletariat.

Esclar que ja no n'hi ha, com n'hi havia al Manchester del segle XIX. ¿Només en queda l'alienat pels mòbils? ¿Es tracta del mateix potencialment compromès proletariat que està connectat en xarxa gràcies als mòbils?

Dos grans defensors del lliure mercat, Rupert Younger i Frank Partnoy, el primer director del centre per a la reputació corporativa de la Universitat d'Oxford, i el segon del de la de San Diego, han reescrit el *Manifest comunista*. En van parlar al març al festival literari d'Oxford. "Hi hem mantingut gran part de la retòrica, juntament amb l'enfocament de Marx i Engels sobre la desigualtat

econòmica. Dos segles després del naixement de Marx, i per molt que s'hagi desprestigiat el comunisme, una gran part de l'argument és tan rellevant com ara", van admetre.

Marx ha sobreviscut al marxisme i troba còmplices a l'altra banda. No en va Younger i Partnoy acabar el seu pamflet demanant: "Activistes de tots els països, uniu-vos!"

Fill d'un exitós jurista jueu, Karl Marx va néixer a la ciutat de Trèveris, a l'oest de Prússia. Va acabar els estudis preuniversitaris el 1835. Després va cursar lleis a Bonn i Berlín, alhora que s'inicia en la filosofia de Hegel i Feuerbach. Es va doctorar el 1841.

Capitalisme

Varufakis recorda en una nova introducció al Manifest comunista la crítica a la burgesia que fan Marx i Engels en el text, editat ara fa 170 anys

Publica el primer text a la *Gasetta Renana*, una crítica contra la censura de premsa introduïda pel govern a finals de l'any anterior. Des de l'esquerra hegeliana, a

partir d'aquest moment Marx deixa de ser un liberal per convertir-se en un demòcrata radical.

S'uneix amb la seva promesa tot i les dificultats que hi posa la família de la núvia. A finals d'octubre el matrimoni es trasllada a París, llavors nucli de l'efervescència política europea. Marx entra en contacte amb els exiliats alemanys. I és allà on coneix Engels.

L'activitat política de Marx provoca que el govern de Prússia pressioni París perquè l'expulsi. La parella es trasllada a Brussel·les. L'estiu d'aquest any torna a coincidir amb Engels, des d'aleshores benefactor, a Manchester, bressol de la Revolució Industrial.

S'edita a Londres. Un text excepcional, en un moment excepcional de la història europea, amb insurreccions a Itàlia i França, on es forma un govern republicà amb participació dels socialistes. El text inaugura un gènere, barrejant història, sociologia i anàlisi política.

Marx viu a Londres amb la família des del 1849. Passa penes econòmiques i Engels l'ajuda. El 1865 publica el primer volum d' *El capital*. Els altres dos serien pòstums. La seva dona va morir el 1881, i la filla gran, la Jenny, dos mesos abans que ell.

ALLÀ ON MARX I ENGELS VAN FORJAR LA SEVA AMISTAT

Per Quim Aranda

Cal tornar a Manchester. Cal fer-ho de tant en tant i passejar al voltant de la catedral, deixant a l'esquerra les aigües ara netes del riu Irwell, i imaginar les moltes fàbriques que hi havia a les dues ribes, i la contaminació que generaven durant els segles XVIII, XIX i encara bona part del XX. No en queda res, de tot allò, només una memòria molt difusa en forma de pedres i documents que inclouen testimonis de primera mà.

Cal tornar a Manchester i imaginar també l'exèrcit de treballadors irlandesos

que fugien de la fam i que, seguint-ne d'altres que havien deixat l'illa abans, entre els anys 1887 i 1894 van construir el canal navegable de la ciutat, 53 quilòmetres d'artèria artificial fins a la sortida a Liverpool, al mar. Van remoure setanta milions de metres cúbics de terra, van bastir enormes rescloses capaces de desplaçar vaixells de fins a 150 metres d'eslora, van fer de Manchester una ciutat oberta al mar que no l'ha banyat mai.

Cal fer aquest recorregut ple d'història -i de molts de tots els seus espectres- per acostar-se de mica en mica al vell recinte

de l'escola Chetham's, a l'interior del qual hi ha la biblioteca pública oberta al públic més antiga del Regne Unit. La més antiga del món de parla anglesa, esclar, fundada el 1653 gràcies a la voluntat i els diners d'un mercader tèxtil local, el senyor Humphrey Chetham, xèrif del comtat de Lancashire.

Cal, per fi, tornar a Manchester i a Chetham's, doncs, per trepitjar i pujar els disset esglaons que condueixen al primer pis del noble espai, mentre la vella fusta de roure es lamenta pel pes i el pas de segles i de milers de visitants.

Vincles

Marx va visitar la capital del nord, Manchester, 27 cops entre el 1845 i el 1870

Vuitanta mil llibres acumulats a la planta baixa, vint mil més en els dos passadissos en forma de L de la superior. I, al final d'un d'aquests passadissos, la sala de lectura, presidida per un quadre de Humphrey Chetham i per una llar de foc. I encara més al fons, sobresortint de la simple estructura medieval de l'edifici, l'alcova quadriculada on Karl Marx i Friedrich Engels es van refugiar per treballar durant unes setmanes dels mesos de juliol i agost del 1845.

Sol i barraques

La visita a la biblioteca s'acompanya d'unes quantes paraules del conserge, que s'ocupa de dur els curiosos des de l'entrada de l'actual escola -una de secundària especialitzada per a músics- fins a la de l'antic edifici. L'home, James Longfield, deixa anar alguna anècdota que sembla un recurs perquè viatgers assedegats d'anècdotes les puguin repetir: "Engels deia que li agradava aquest espai pel sol que l'escalfava, dubtosa afirmació, perquè de sol, a Manchester, ni tan sols a l'estiu... Marx, en canvi, assegurava que s'hi trobava a gust perquè mirant per cadascuna de les tres finestres podia veure com era el món. En una banda, el Manchester de passat feudal. A l'altra, la catedral, Déu. I, al davant, milers de barraques on malvivia la gran força de treball de la ciutat, molts nens". Una contalla gens fútil.

Quan Marx i Engels van treballar per primer cop a Chetham's hi havia uns 21.000 llibres. Ha quedat constància dels que van utilitzar: els dos volums d' *An enquiry into the duties of men in the higher and middle classes of society in Great Britain*, de Thomas Gisborne; *Several essays in political arithmetick*, de William Petty; *The literature of political economy*, de J.R. McCulloch, i els tres volums de *State of the poor or an history*

of the labouring classes in England from the conquest to the present period, de Frederick Morton Eden.

A més de l'estada del 1845, Marx va anar a Manchester vint-i-sis vegades entre el 1851 i el 1880. Mantenia correspondència freqüent amb Engels, que hi havia arribat per primer cop el 1842, amb 22 anys, enviat pel seu pare per tenir cura del negoci i la inversió familiar, a la fàbrica tèxtil Ermen i Engels a Weaste, Salford, aleshores una ciutat als afores de Manchester, avui, físicament, la mateixa xarxa urbana continuada. És a la fàbrica, i al terrible Manchester de l'esclat industrial, on Engels troba les evidències per denunciar les condicions de vida del proletariat. Marx s'adona de la rellevància de l'estudi del seu amic (*The condition of the woorking class in England*, 1844) i de la necessitat de trepitjar el terreny. L'interès de Marx pel cor de la Revolució Industrial trenca la de vegades falsa representació que se n'ha donat, d'un home capficat entre llibres a la sala de lectura del British Museum. Ans al contrari.

Cent cinquanta anys i escaig després del pas dels dos homes per la gran ciutat anglesa del nord, més enllà de Chetham's, i del record en forma de placa que hi ha a les diferents adreces on va viure Engels en els seus més de vint anys d'estada, queden pocs rastres de la presència física de tots dos. El que potser era l'últim, la xemeneia de la fàbrica tèxtil Ermen i Engels, va ser enderrocada el 1988.

Realitat

Volia prendre directament el pols al centre de la Revolució Industrial

En queda, però, memòria documental i testimonial, i arrels en les pedres de la ciutat que amara els seus habitants. N'és exemple la Working Class Movement Library, a Salford. Lloc d'estudi, i també de peregrinació. Com ho és la tomba de Karl Marx, al cementiri londinenc de Highgate, on no falten mai flors fresques. I on de tant en tant també cal tornar.

QUÈ EN QUEDA A RÚSSIA DEL MARXISME?

Per Natàlia Boronat

L'estàtua dedicada al filòsof Karl Marx al centre de Moscou continua coronant, amb tots els honors, la plaça de la Revolució, just al davant del Teatre Bolxoi, a la plaça Teatral. És un monument de granit que es va inaugurar el 1962 i que continua sent un dels llocs més emblemàtics de la capital russa. L'estàtua està carregada de simbolisme per als marxistes i per als nostàlgics de la Unió Soviètica i és on acostumen a acabar les marxes o manifestacions com la d'avui, Dia del Treball, organitzades pel Partit Comunista.

Una mica més enllà, a l'edifici de la Duma, la cambra baixa del Parlament rus, hi ha una exposició dedicada a Marx en el 200 aniversari del seu naixement. El dia de la inauguració Ivan Melnikov, primer vicepresident del Partit Comunista de la Federació de Rússia (KPRF), va recordar que "per al KPRF Karl Marx és el fundador d'una ideologia potent, el desenvolupador de les teories més importants, com la de plusvàlua i la lluita de classes".

El Partit Comunista és el més institucional i oficial dels moviments d'esquerra

de la Rússia actual que se senten hereus de les ensenyances del marxisme que van servir de base a Vladímir Lenin per organitzar la Revolució Bolxevic de l'octubre del 1917 i la posterior construcció de la Unió Soviètica sota el paraigua de la ideologia marxista leninista.

Després de la decisió de presentar Pàvel Grudinín com a candidat del Partit Comunista a les eleccions presidencials del març que guanyaria Vladímir Putin, les esquerres de la Rússia actual van viure una crisi no fa gaire. Grudinín és director del Sovkhoz Lenin, una explotació als afores de Moscou dedicada al conreu de maduixes. Els seus crítics no li van perdonar que presentés la seva societat d'accionistes com una illa de socialisme quan, en realitat, per a ells, Grudinín és un oligarca que es dedica a l'especulació immobiliària.

Al·lèrgia entre els adults

Per a molts russos de més de 40 anys, la paraula *marxisme* provoca una mena d'al·lèrgia que els fa recordar els temps en què s'havia d'estudiar la ideologia oficial del marxisme leninisme que a la Unió Soviètica servia per justificar-ho tot, incloses les purgues polítiques en nom de la construcció del paradís comunista.

El marxisme, en canvi, cada vegada té més adeptes entre els moviments alternatius d'esquerres i entre joves de Rússia. Khazbí Budúnov, economista de 31 anys,

creu que "ja fa molt de la caiguda de l'URSS, 27 anys, i per això molta gent que no va viure aquella època i que avui viu la realitat d'un país capitalista perifèric, té preferència per les idees d'esquerres". Budúnov recorda que el capitalisme necessita ser regulat i exigeix l'ampliació contínua de mercats, però afirma que això té un límit i està convençut que "la mateixa lògica del desenvolupament capitalista planteja la qüestió del pas al socialisme a escala global".

Continuitat

El marxisme va guanyant seguidors entre els membres dels moviments alternatius

Els marxistes russos creuen que l'experiment soviètic va ser més aviat una mena de capitalisme d'estat sota una bandera roja que de seguida es va veure engolida per la burocràcia. Aleksei Tsvetkov, escriptor i un dels grans estudiosos i defensors del marxisme a Rússia, considera que a principis del segleXX amb el poc nivell de desenvolupament industrial que hi havia, no es podia construir el socialisme. Opina que l'elit política encapçalada per Lenin i Trotski estava totalment convençuda que havia de ser un procés mundial, que no podia funcionar si es construïa en un sol país perquè llavors l'economia es convertiria en autàrquica. Els plans d'estendre la Revolució a la resta del món van fracassar.

Estalinisme

A partir dels anys 30 del segle XX es van acabar a l'URSS les discussions sobre el marxisme

Stalin, poc marxista?

Tsvetkov, que aquests dies presenta a Rússia una nova edició en rus d'*El capital* prologada per ell mateix, explica a les seves conferències que "David Riazanov, revolucionari socialdemòcrata i gran estudiós del pensador alemany, li deia a Ióssif Stalin que no entenia res de les teories marxistes". Riazanov va fundar l'any 1921 l'Institut Marx i Lenin a Moscou i hi va portar molts arxius de Marx que havien quedat a Alemanya i Àustria. Resulta que el gener del 1938, durant el moment àlgid de les purgues estalinistes, Riazanov va ser afusellat.

A partir dels anys 30, segons ha documentat Tsvetkov, a l'URSS es van acabar les discussions sobre *El capital* i les teories marxistes: tot això es va convertir

en una activitat perillosa i es va entrar de ple en el període de ritualització del marxisme soviètic. L'últim que en va parlar públicament va ser Nikolai Bukharin, que va anar a París a buscar més arxius de Marx. Més endavant, Bukharin seria acusat d'haver-se venut a l'espionatge occidental en aquell viatge a París i seria afusellat el març del 1938. A Marx no se'l podia remenar.

Una paradoxa típica

"Una paradoxa típica de la dialèctica històrica: al país on el marxisme és la ideologia oficial i la llengua oficiosa no hi ha cap reflexió o investigació sobre els principals textos marxistes i en canvi en el món burgès sí", reflexiona Tsvetkov.

El curt desgel que va seguir la mort de Stalin el 1953 sí que va donar un gran estudiós soviètic de Marx, el filòsof Evel Ilienkov, que va elaborar un mètode per passar de l'abstracció a la concreció com a claus per entendre la lògica dialèctica com a mètode de coneixement científic. Però Ilienkov va caure en desgràcia i es va suïcidar el 1979.

COM PENSARIA MARX AVUI?

Per Toni Güell i PJ Armengou

En el 200 aniversari del naixement de Marx, quins elements del marxisme segueixen vigents? I encara més, què faria avui Marx? Quins personatges i quines lluites encarnen el seu esperit l'any 2018? Les respostes dels filòsofs, historiadors i politòlegs a aquestes preguntes indiquen que la influència de Marx s'ha atenuat, però que el seu pensament segueix dins nostre. Si fa un segle i mig el comunisme recorria Europa com un espectre temut i demonitzat, avui Marx encara habita en la mirada que dirigim al món, apareix en el nostre llenguatge i ressona en les

nostres crítiques a un sistema econòmic que modula les nostres vides de manera cada vegada més intensa i inadvertida.

Un llenguatge per desxifrar el món

Des dels anys en què Marx va escriure obres com *La ideologia alemanya* (1846) o *El capital* (1867), la societat ha experimentat canvis enormes, i la classe obrera, avui molt més fracturada, ha deixat en bona mesura d'entendre's a si mateixa com el subjecte portador de l'emancipació de la humanitat. Però molts dels conceptes que Marx ens va

llegar com a instruments per comprendre la realitat continuen sent-nos útils. En aquest sentit, i tal com explica el filòsof Josep Ramoneda, “la lluita de classes, l’antagonisme social com a motor de la

“Avui l’esperit de Marx no està representat per intel·lectuals únics, sinó per col·lectius de discussió i d’acció molt amplis”

MARINA GARCÉS

història, segueix tenint sentit per a l’anàlisi històrica i per a la interpretació del present”. Tanmateix, afegeix, “el que sí que hem après és que els conflictes no se superen, sinó que es transformen: no hi ha mai un tornar a començar, el passat està viu en el present”. En la nostra manera d’entendre el món, diu Ramoneda, també continuen sent importants les idees, heretades del marxisme, “que la lluita per l’hegemonia ideològica és primordial, i que hi ha d’haver un horitzó de progrés que ens guïï i ens porti a construir objectius compartits”. La doctrina de l’alienació també continua sent actual: l’individu, en els processos

socials (no només en el treball), “segueix hipotecant-se, desdibuixant-se en un medi que busca crear individus formatjats en funció del model de dominació algorítmic”, que propicien entre altres factors les xarxes socials.

La filòsofa Marina Garcés apunta que de Marx n’hem après “que la lluita per la transformació social no es pot convertir en una lluita pel poder i, encara menys, per mantenir-lo a tot preu en mans d’un partit polític ni dels seus dirigents”, i reivindica la vigència de la mirada del filòsof de Trèveris sobre els antagonismes que travessen la vida social, uns antagonismes que avui entenem de manera diferent perquè inclouen les relacions de gènere, de raça, culturals o d’edat, però que encara ens revelen com a individus “que no només tenen interessos, currículums i comptes corrents, sinó que també formen part de classes socials afectades per relacions de desigualtat i d’explotació.”

Per la seva banda, la doctora en ciència política Sonia Arribas destaca que avui seguim constatant que el sistema de producció capitalista s’expandeix sense parar a través de noves formes d’organització i nous desenvolupaments tecnològics, un fenomen que Marx va apuntar, i que aquest sistema continua creant valor mitjançant l’extracció de la plusvàlua, la fracció no remunerada del treball. El més contundent, però, és l’editor Gonzalo Pontón, que va més enllà i

afirma que la manera de fer història de Marx no ha sigut superada. Autor de *La lucha por la desigualdad* (2016), Pontón apunta que el materialisme històric, la doctrina segons la qual el motor de la història es troba en la lluita de classes i en la realitat econòmica, “segueix sent, avui, el millor mètode de treball per comprendre com els homes s’han agrupat en societat i com aquesta societat es desenvolupa entre la cooperació i l’enfrontament”.

El capitalisme muta, es transforma, passa de productiu a especulatiu, però els problemes que Marx en va assenyalar es perllonguen en els nostres dies. “L’acumulació capitalista, l’explotació i precarització dels treballadors i la concentració de la riquesa no paren de créixer”, assenyala Susana Arias, coordinadora de l’Institut d’Humanitats. I això allarga l’ombra del pensador i revolucionari alemany. Però Marx també va predir que el capitalisme cauria en recessions de manera cíclica. I, malgrat que durant els Trenta Gloriosos (1945-1975) va semblar que el creixement sostingut de l’economia occidental el desmentia, a finals dels 70 el sistema va tornar a demostrar un caràcter ciclotímic, l’última confirmació del qual va arribar ara fa deu anys amb la caiguda de Lehman Brothers i la crisi financera.

Ara bé, de Marx també n’han quedat coses pel camí. I per a moltes veus, a banda dels fragments de teoria econòmica

marxista que han quedat obsolets, el que ha mort és la mateixa ideologia comunista. És el punt de vista del polític francès Sami Nair, que responsabilitza d’aquest fet “l’experiència soviètica i la

“Les lluites contra la dominació de gènere, l’explotació egoista de la natura i la transformació de la democràcia són també lluites anticapitalistes”

SUSANA ARIAS

transformació de la Xina en un capitalisme totalitari i global”. Ara bé, també n’hi ha que argumenten que, en realitat, el socialisme real no ha fracassat d’una manera substantiva, sinó que *només* ha quedat desqualificat d’una manera estètica, entre altres coses perquè els règims que l’han concretat han caigut en el crim d’estat. En opinió de Jordi Mir, professor de la UPF i expert en moviments socials, “el comunisme a què aspirava Marx no ha tingut lloc mai, com tampoc la seva noció de democràcia, i no hem de confondre països que s’han presentat com a comunistes amb allò que ell va analitzar i proposar”.

Marx, doncs, segueix constituint una caixa d'eines que ens ofereix una manera de donar sentit als esdeveniments del nostre entorn, i perviu, també, en forma de controvèrsia. Amb tot, el mercat de les idees sembla reservar un lloc cada vegada més marginal al comunisme, en un arraconament que reforçarien l'obertura de Cuba i el possible desgel, encara hipotètic i embrionari, de Corea del Nord.

Marx, 2018: un pensador horroritzat?

L'historiador Josep Fontana està convençut que avui, Marx, com tota la seva vida, faria una anàlisi crítica del món en què vivim per contribuir a transformar-lo. "Els seus hereus -diu Fontana- són tots aquells que denuncien els abusos socials i proposen camins per trobar-los remei". ¿De quins abusos parlem? Gonzalo Pontón els desgrana: abans d'iniciar-se la Gran Recessió hi havia al món 500 famílies que tenien tant poder econòmic com la meitat de la població mundial (3.500 milions de persones), el 2015 només eren 65 i Oxfam calcula que a finals d'aquest any seran 8; més de 1.000 milions de persones es moren de gana; prop de 1.000 milions més viuen amb un ingrés de 40 euros mensuals; cada any moren 6 milions de nens per fam i malalties; hi ha 125 milions de nens més sense escolaritzar...

Pontón imagina un Marx "horroritzat" que "bramaria" contra aquest món. I si

seguim la directriu de Fontana, els seus hereus poden ser corrents i col·lectius diversos, fins i tot paradoxals. És el cas de la teologia de l'alliberament, que, des d'una institució com l'Església -rebutjada per la tradició marxista-, n'assumeix postulats en una aposta inequívoca pels desposseïts de la Terra. En l'àmbit de l'acadèmia, l'estudi de la desigualtat ha donat notorietat a noms com els de Thomas Piketty i Branko Milanovic, que, com explica l'economista Jordi Angusto, han posat de manifest que la concentració del capital i la caiguda de les rendes salarials, fenòmens vaticinats per Marx, estan accentuant-se. Per unes setmanes va semblar que Piketty i el seu projecte d'un impost a la riquesa havien d'assolir una rellevància històrica, però aquella efervescència sembla haver passat. "La guerra de classes existeix", ha declarat Warren Buffet, un inversor global que no

"S'ha intentat demostrar que, en realitat, Marx pensava que la història no arriba a un estadi definitiu, que sempre està oberta i no s'acaba mai"

MAR ROSÀS

dubta a expressar-se en terminologia marxista. I afegeix: “I és la nostra classe social la que l’està guanyant”.

Segons Marina Garcés, Marx es dedicaria avui a “demostrar que el capitalisme global no és una llei natural, sinó que és conseqüència d’una relació de forces” que podem transformar. En la mateixa línia, Sonia Arribas s’imagina un Marx que avui investigaria les grans esquerdes del capitalisme, inclosa la crisi habitacional

“Els hereus de Marx són tots aquells que denuncien els abusos socials i proposen camins per trobar-los remei”

JOSEP FONTANA

que pren cos en ciutats com Barcelona, però també altres fractures aparentment més petites, com el rebuig de la competitivitat, l’emergència de relacions socials no mercantilitzades o les iniciatives per la desacceleració del temps. Avui les resistències a comportar-se com el sistema espera de nosaltres es troben també en els gestos i les actituds quotidians.

I és que, com assenyala Susana Arias, els epígons del pensament marxista han eixamplat la descripció del sistema capitalista fins a pintar el quadre no només d’un sistema econòmic, sinó de tot un model de societat que travessa totes les esferes de la nostra vida. “El pensament feminista i ecologista -diu Arias- ha contribuït radicalment a explicar que les lluites contra la dominació de gènere, l’explotació arrogant i egoista de la natura i la transformació de la democràcia són també lluites anticapitalistes”. “La sobirania energètica, la política educativa, la comunicació, l’autogestió de la vida reproductiva... Tots aquests serien debats en els quals entraria Marx”, afegeix el professor de la UB David Casasas. “Hem tendit a veure Marx molt lligat al treball; però el que ens explica és la gran expropiació de mitjans, també dels simbòlics. Avui segueix havent-hi expropiadors i expropiats, però hi ha noves esferes d’expropiació; per exemple amb el feminisme, les cultures minoritàries o les sexualitats no normatives”, conclou.

Marx, doncs, té els seus continuadors. Però és una continuïtat plural. Com indica Marina Garcés, “actualment l’esperit de Marx no està representat per intel·lectuals únics, sinó per col·lectius de discussió i d’acció molt amplis que arreu del món plantegen reptes teòrics i pràctics molt diversos i alhora comuns”. De manera semblant, Josep Ramoneda i Sami Nair coincideixen a assenyalar que, a diferència del filòsof alemany, els

projectes transformadors d'avui, com el feminisme i l'ecologisme, no parteixen d'una pretensió de totalitat com la que animava l'obra de Marx. Poden, esclar, acabar conduint a una modificació substancial de les relacions de poder al món, però no han donat lloc a un pensador capaç d'articular la totalitat en un paradigma nou. Segons Naïr, això és, de fet, "perquè ens trobem no només en una metamorfosi del capitalisme sinó en un moment de canvi de civilització, com en el segle XVI". I a un escenari fragmentat li correspon un subjecte revolucionari també fragmentat en corrents transformadors que, per a Marina Garcés, són els que miren el sistema actual "des dels límits ecològics del planeta, des de la vida de les dones i des de la necessitat de prendre decisions col·lectivament de veritat".

"Marx aprofundiria en fractures internes del sistema com el rebuig de la competitivitat o la desacceleració del temps"

SONIA ARRIBAS

"La doctrina de l'alienació segueix sent útil per explicar com l'individu s'hipoteca i es desdibuixa en un medi que busca crear individus formatejats"

JOSEP RAMONEDA

Capitalisme insaciable

¿Com podem aconseguir un desenvolupament sostenible amb 7.000 milions d'humans sobre el planeta, i 9.000 milions el 2050? Vet aquí un repte crucial per al present i el futur de la humanitat, que cal crear amb un altre vector: la capacitat autodestructiva del capitalisme. Com recorda Jordi Angusto, Marx criticava el capitalisme com a màquina entregada al creixement pel creixement, i cega a les necessitats de la humanitat. Doncs bé, avui, la implosió a què condueix aquesta dinàmica és ja un dels fenòmens centrals del nostre temps. En aquest sentit, un dels marxismes de la nostra època rau en una revolució del pensament que, en paraules de Susana Arias, "pot canviar substancialment la nostra manera de ser en el món, reconsiderant la divisió entre natura i cultura,

entre allò que tradicionalment hem considerat humà i no humà". "La consciència de la pròpia animalitat -segueix Arias-, de la pròpia vulnerabilitat com a espècie, del complex nus de relacions que ens lliga al nostre entorn, de la finitud i la fragilitat dels recursos naturals (o faran) que sigui impossible mantenir amb impunitat les pràctiques extractives i d'explotació de la natura". "També en la revolució animalista -recorda Arias-, en la reconsideració de l'altre animal i de la nostra jerarquia moral sobre la resta d'habitants del planeta, ha estat crucial l'aportació del pensament feminista, que ha obert les avingudes per les quals ha transitat bona part del pensament post-colonial i antiespecista, i que continua avui ampliant els límits d'allò que es pot veure i es pot pensar".

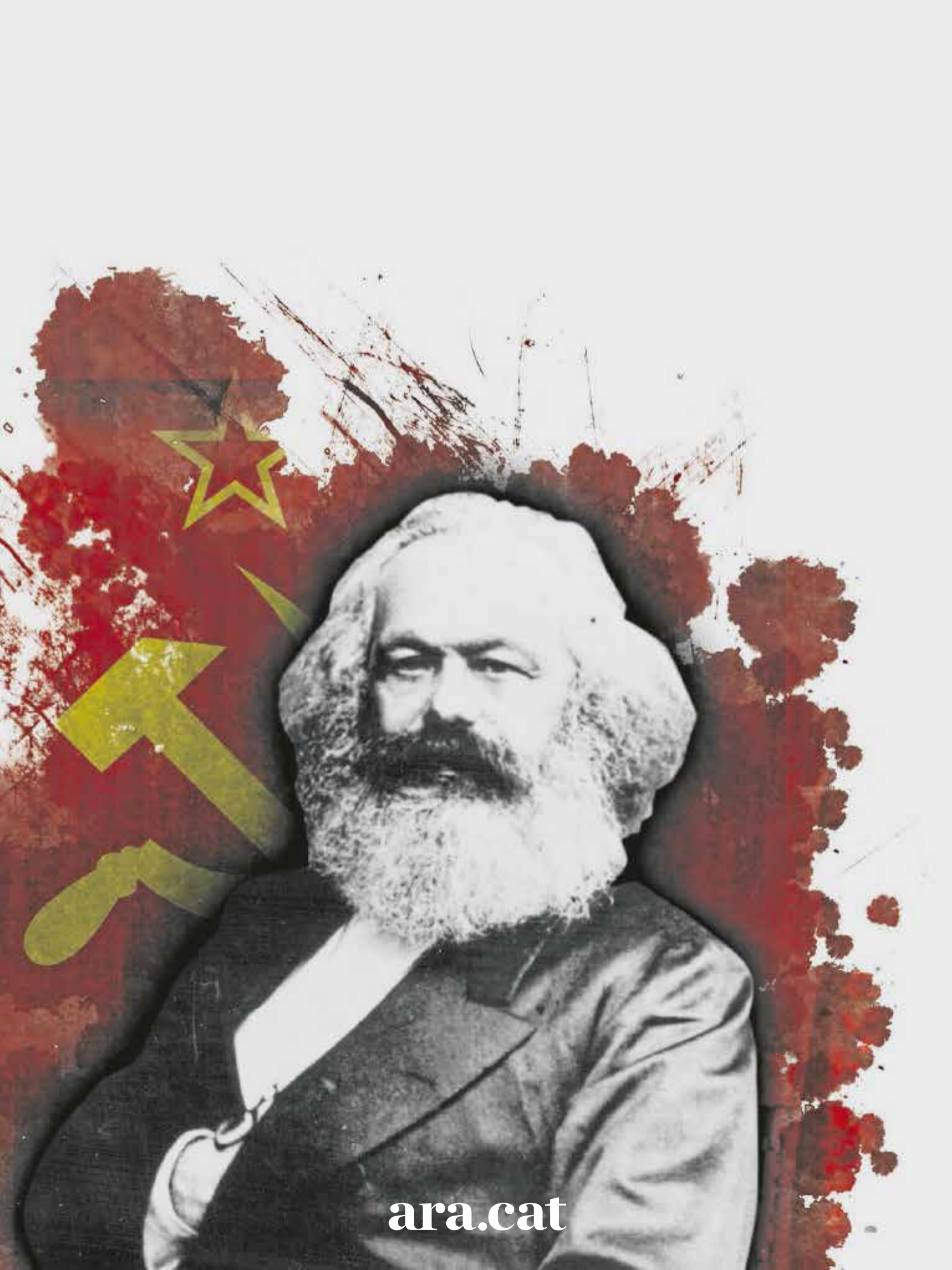
"Ens trobem en un moment de canvi de civilització, com al segle XVI, i això dificulta que avui sorgeixi un nou pensador total"

SAMI NAÏR

Marx i el final de la història

El 1989 va caure el Mur i, amb ell, el comunisme a Europa. Tres anys després, el 1992, Francis Fukuyama, un pensador de tall neoliberal, publicava *El final de la història*, una obra que, com havien fet Hegel i Marx, identificava la història amb un procés dialèctic (un procés on dues forces contraposades generen una síntesi, que al seu torn es troba una nova força antitètica, etcètera) que en un determinat moment assoleix un estadi harmoniós, sense conflicte, en el qual finalment es realitza la justícia. Al final d'aquest fil, Marx hi havia situat el comunisme; Fukuyama hi ubicava la democràcia liberal capitalista.

Com explica Mar Rosàs, professora d'ètica i antropologia a la URL, l'any següent, el 1993, el filòsof francès Jacques Derrida va publicar *Espectres de Marx*, un recull de les xerrades que havia pronunciat en un simposi titulat *Cap on va el marxisme?* Amb aquesta obra, molt polèmica, Derrida negava la possibilitat que la història pugui arribar a un estadi acabat, ulterior, inamovible. "Derrida respon que un final de la història tampoc seria desitjable -explica Rosàs-. I intenta demostrar l'existència d'un Marx que creia que el motor de la història no s'atura mai". Si això és veritat, el comunisme, aquell "espectre que sobrevola Europa", com deia el *Manifest comunista*, mai deixarà de ser-ho, perquè mai acabarà de realitzar-se, i per tant sempre romandrà entre nosaltres com una influència, com una tendència: *espectral*.

ara.cat